

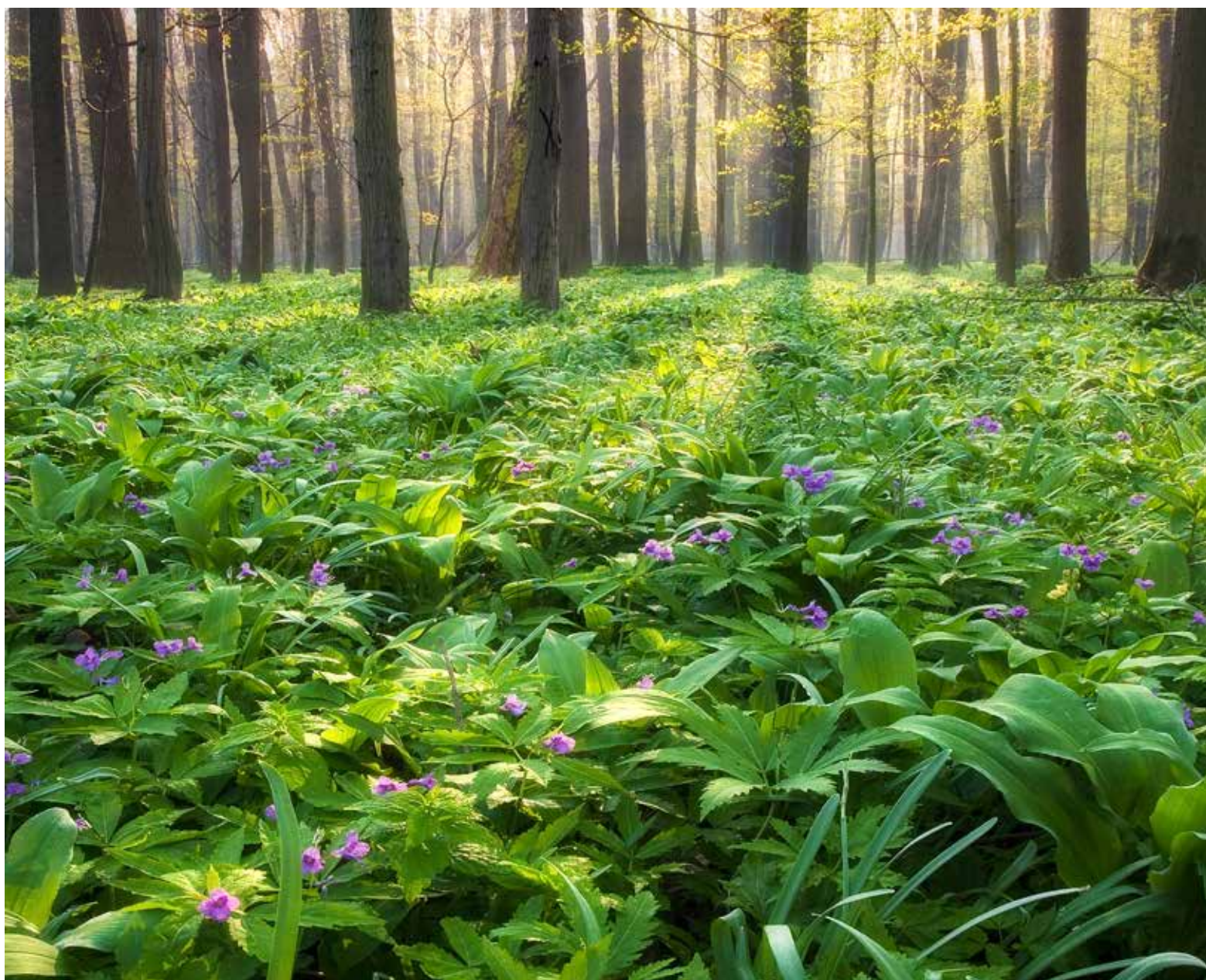
Velké změny v malém Poodří po 25 letech

Jan Klečka, Ivona Knebllová a kolektiv AOPK ČR, správy CHKO Poodří

Od vzniku CHKO Poodří uplynulo 25 let. Za čtvrtstoletí se leccos změnilo – jednak v území samotném, ale také v podmínkách hospodaření, legislativě, přístupu veřejnosti... O území už také daleko více víme. Postupně se ukázalo, že původně stanovená pravidla pro ochranu území

již nevyhovují současným potřebám. Několik posledních let se proto s velkým úsilím pracovalo na přípravě nového výnosu o CHKO. V letošním roce bylo vše dokončeno. Od 1. března byla CHKO Poodří vymezena v nových hranicích, nová je i její zonace.

Jarní aspekt lužního lesa s kvetoucími kyčelnicemi žláznatými (*Dentaria glandulosa*). Foto Jan Binar

Severní část CHKO Poodří zasahuje až na okraj Ostravy. Foto Jan Klečka

Morfologicky členité koryto Odry. Foto Jan Klečka

Když se řekne CHKO Poodří

Krajina v Moravské bráně je kulturní, mírně zvlněná, z velké části zemědělská, s malým podílem lesů a k tomu hustě osídlená, s dálnicí, velkým letištěm poblíž... Uprostřed, trochu překvapivě, leží CHKO Poodří. Začíná na kraji Ostravy a táhne se v úzkém pásu asi 35 km proti proudu Odry. Je jednou z nejmenších CHKO u nás, charakteristická rybníky, mokřady, přirozeným tokem Odry, aluviálními loukami, je tradiční krajinou dotvářenou po staletí činností řeky.

Přirozený režim každoročních záplav je jedním z hlavních důvodů, proč se podařilo uchovat kus krajiny ve stavu jiném než jeho široké okolí. Výše na toku není významnější vodní nádrž, povod-

ňové průtoky nejsou nijak vyrovnávány. Odra se tak pravidelně vylévá z koryta a zaplavuje kilometry čtvereční rovinaté krajiny. Při povodni v roce 1997 byla pak plocha rozlivu přes 60 km². Souvislý komplex zaplavovaných nivních luk je největším v republice.

Pravidelným povodním je přizpůsobeno tradiční hospodaření v nivě, které se zde uplatňuje již několik století. Vlhké, zaplavované území se využívalo pro louky, místy les. Především v 15. a 16. století se ve velkém zakládaly rybníky. Zdejší Mlýnka je starší než známá Zlatá stoka na Třeboňsku. Orná půda a sídla zůstaly za okrajem nivy. Osvědčené uspořádání krajiny zůstalo v hlavních rysech zachováno dodnes.

Jeden z meandrů Odry v NPR Polanská niva. Foto Radim Jarošek

Významnou součástí krajiny je i samotné koryto Odry. Ve volné krajině mohlo zůstat z velké části neupravené. Dál se sesouvají břehy, postupují meandry, ve vodě zůstávají spadlé stromy.

Na rozdíl od většiny jiných CHKO je Poodří téměř bez lesů. Charakteristickým rysem oderské nivy je spíše rozptýlená a liniová zeleň doprovázející vodní toky a náhony, hráze rybníků, opuštěná ramena a meandry řeky Odry. Souvislé porosty netvoří ani 10 % celkové plochy. O to jsou cennější. Jedná se z velké části o lesy lužní s přirozenou druhovou skladbou. Asi 100 ha, tj. území přibližně o rozloze Žofínského pralesa, je ponecháno samovolnému vývoji.

Mokřadní charakter území závislý na hydrologickém režimu řeky Odry předurčuje botanický a zoologický význam chráněné krajinné oblasti.

V Odře najdeme oba chráněné druhy velevrubů – malířského (*Unio pictorum*) i tupého (*U. crassus*). Na ně je svým vývojem vázána hořavka duhová (*Rhodeus sericeus*). Indikátorem dobré kvality říčních vod je přítomnost vážky klínatky rohaté (*Ophiogomphus cecilia*) a dalších významných druhů bezobratlých.

Břehy Odry a jejích přítoků lemují porosty měkkého luhu tvořené vrbou bílou (*Salix alba*), vrbou křehkou (*Salix fragilis*) a topolem černým (*Populus nigra*). Tyto plynule přecházejí do údolních jasanovo-olšových luhů. V široké nivě pak najdeme několik větších fragmentů tvrdého

Jarní rozlív řeky do luk v nivě. Foto Jan Klečka

luhu s dubem letním (*Quercus robur*), jasanem ztepilým (*Fraxinus excelsior*), lípou malolistou (*Tilia cordata*), javory (*Acer* sp.) a jilmy (*Ulmus* sp.). Zdejší zachovalé lužní lesy jsou domovem lesáka rumělkového (*Cucujus cinnaberinus*) a dalších významných saproxylofágních druhů brouků. Zajímavý je výskyt páchníka hnědého (*Osmoderma barnabita*), který je soustředěn především do starých vrbových porostů s přítomností hlavatých vrb.

Nejrozšířenějším typem lučního společenstva jsou aluviální psárkové louky s přechody k mezofilním ovsíkovým a vlhkým pcháčovým loukám, v zamokřených lokalitách pak často do vegetace vysokých ostříc. Tyto louky jsou významným biotopem pro sarančí mokřadní

(*Stethophyma grossum*) a vhodným hnízdištěm chřástala polního (*Crex crex*).

Významně jsou zastoupena vodní a mokřadní společenstva. Mnohé drobné tůně periodického charakteru v rozsáhlém záplavovém území využívají k rozmnožování žábřonožky sněžní (*Eubranchipus grubii*). V trvalých tůních a mokřadech je rozšířené společenstvo s okřehekky. V jedné z nich najdeme i velmi vzácného vodního plže svinutce tenkého (*Anisus vorticulus*). Rozsáhlejší vodní plochy charakterizují společenstva s bublinatkou jižní (*Utricularia australis*), rdestem světlým (*Potamogeton lucens*), řečankou menší (*Najas minor*) a kotvicí plovoucí (*Trapa natans*). Velké tůně, slepá říční ramena, meliorační kanály a menší rybníky

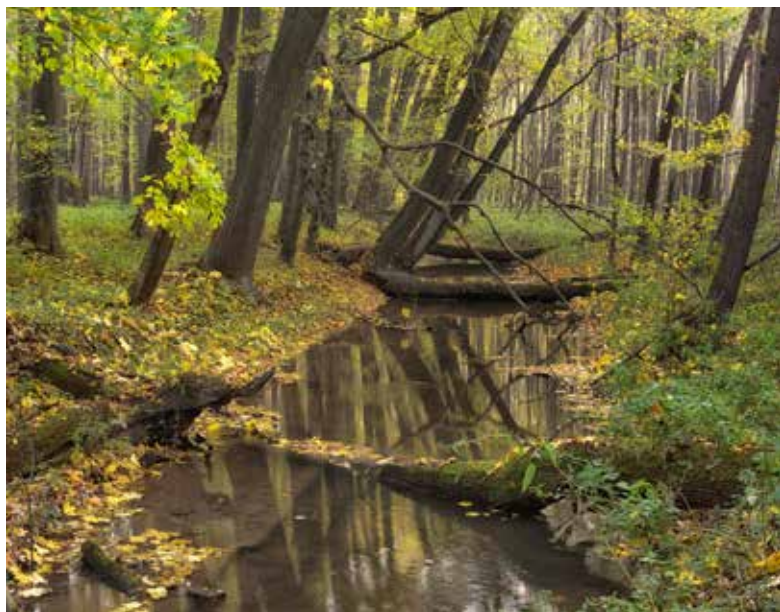
jsou biotopem piskoře pruhovaného (*Misgurnus fossilis*). Na prameništích tůň s čistou vodou a mělčiny menších rybníků s šetrným rybářským hospodařením je vázaná vegetace parožnatek.

Velmi početné populace vytvářejí v Poodří obojživelníci, zvláštní pozornost je věnována čolku velkému (*Triturus cristatus*) a kuňce obecné (*Bombina bombina*) jako evropsky významným druhům. Oblast tvoří významný migrační koridor pro vodní a mokřadní druhy ptáků. Na tahu zde lze spatřit dnes již v Evropě mizející druhy, jako je břehouš černoocasý (*Limosa limosa*), koliha velká (*Numenius arquata*) nebo vodouš rudonohý (*Tringa totanus*).

Důvody přehlášení

Pro nové vyhlášení chráněné krajinné oblasti se sešlo několik zásadních důvodů. Hlavním byla nutnost zajištění ochrany evropsky významné lokality Poodří, která místy přesahovala hranice původního chráněného území. Takto vyvolaná změna nabídla možnost celkové optimalizace hranice. Oproti přičlenění biologicky cenných území, jako je například niva říčky Bílovky s mokřady a rybníky nebo oblast přírodní rezervace Rezavka, bylo možné vyjmout plochy s nízkými krajinnáskými a přírodními hodnotami. Jednalo se především o zastavěná a zastavitelná území obcí zasahujících do CHKO.

Dalším neméně důležitým důvodem byl na dnešní poměry nevyhovující zřizovací před-

Lužní lesy jsou protkány sítí bývalých říčních ramen. Foto Petr Blažek

Mohutné solitérní stromy jsou výrazným prvkem krajiny v Poodří. Foto Jan Klečka

Úpor kuřičkovitý (*Elatine alsinastrum*). Foto Jan Ševčík

pis, který vznikl rok před platností novodobého zákona o ochraně přírody a krajiny. Chyběly jednoznačně a vymahatelně definované bližší ochranné podmínky, které by umožňovaly věcně, efektivně a bez zbytečné administrativy chránit fenomény Poodří. Příkladem neúčelné byrokratické zátěže pro veřejnost i samosprávy bylo ustanovení § 10 původního zřizovacího předpisu, kdy se na sídelní útvary, jejichž zastavěným územím procházela hranice CHKO (vyjma intravilánu města Ostravy), hledělo tak, jako by ležely v oblasti. Toto se především odráželo ve stavební agendě, kdy veškerá stavební činnost v obcích obklopujících CHKO podléhala stanovisku AOPK ČR. Většinou šlo pouze o formální úkony, neboť je naprosto zřejmé, že drobné stavby typu zahradních altánů, bazénů či přístaveb rodinných domů uvnitř obcí nemohou nijak ovlivnit předměty ochrany.

Více než dvacetileté odborné zkoumání a poznávání území Poodří vedlo také k závěru, že původně stanovené zóny odstupňované ochrany nereflakují rozmístění a váhu jednotlivých zdejších fenoménů. Proto také nové vyhlášení CHKO bylo vhodnou příležitostí k vytvoření nové funkční zonace. Došlo především k nárůstu plochy I. zóny, kterou představují území s nejvýznamnějšími přírodními hodnotami. Oproti původním devíti procentům tvoří současná rozloha nejpřísněji chráněných ploch téměř čtvrtinu celého území. Na druhé straně byla zásadně snížena rozloha IV. zóny, kterou tvoří naopak lidskou činností silně pozměněná část přírody a zastavěná území.

Kuňka obecná (*Bombina bombina*). Foto Enrico Gombala

Rybníční management

Specifickým prvkem charakterizujícím krajinu Poodří jsou rybníky seskupené do soustav lemujících oba břehy Odry. Různě velké vodní plochy v kombinaci s rozdílnými hospodářskými postupy vytvářejí mozaiku různorodých biotopů. Ze všech ekosystémů v CHKO je právě na rybníky vázán největší počet vzácných a zvláště chráněných druhů a také nejohroženější rostlinná společenstva, včetně těch, jež jsou předměty ochrany evropsky významné lokality a ptačí oblasti Poodří.

Malé vodní nádrže sloužící především k odchovu plůdku či manipulaci s rybami obsádkami jsou během sezony ideálním prostředím pro vývoj vegetace letněných rybníků. Na obnaženém dně rybníka Zimní se objevuje kriticky ohrožený úpor kuřičkovitý (*Elatine alsinastrum*), který se na Moravě a ve Slezsku vyskytuje pouze zde. Z dalších kriticky ohrožených rostlin vázaných v Poodří na rybníční ekosystém je nutné zmínit nepukalku plovoucí (*Salvinia natans*), pro kterou je Ostravská pánev jedinou původní lokalizací v rámci ČR, nebo naši nejsilnější a nejstabilnější populaci kotvice plovoucí. Stejně tak bohaté a stabilní populace zde má řečanka menší.

Z hlediska cenných druhů vodních a mokřadních živočichů evropského významu jsou pooderské rybníky stěžejní pro výskyt obojživelníků. Poloha v Moravské bráně předurčuje rozsáhlé vodní plochy k funkci významné tahové zastávky vodních a mokřadních druhů ptáků, přičemž mnoho z nich zde nachází také ideální hnízdní příležitosti.

Pokud jde o přírodní hodnoty, je tedy potřeba pohlížet na rybníky v Poodří jako na celek. Přičemž jde o velmi citlivý ekosystém, závislý na lidské péči a intenzitě hospodářského využívání. Rybníky spravované AOPK ČR, na nichž je prioritou ochrana přírody, tvoří přibližně jednu třetinu celkové rozlohy vodní plochy nádrží. Probíhá zde extenzivní rybníční hospodaření přizpůsobené potřebám jednotlivých předmětů ochrany a jejich aktuálnímu stavu. Na rybnících v soukromém vlastnictví je potřeba uvážlivě vyvažovat zachování přírodních hodnot s ekonomickou prosperitou, na které závisí zachování rybníkářství v Poodří, jež má v regionu staletou tradici. Této rovnováhy nelze dosáhnout bez vzájemné komunikace, porozumění potřebám protistran a vytvoření věcné a funkční dohody o způsobu hospodaření. Projednávání nového uspořádání CHKO bylo tedy i příležitostí k podrobné diskusi s partnerskými rybářskými subjekty. Bylo nutné vzájemně si vysvětlit a pochopit účel stanovených omezení ze strany ochrany přírody a na druhé straně postupy a cíle vedoucí k ekonomicky vyváženému hospodaření. Dohodou byla rybářským subjektům dána důležitá jistota, že požadavky ochrany přírody nebudou v budoucnu zvyšovány nad dohodnutý rámec. Ochrana přírody pak byly garantovány takové hospodářské postupy a technologie, které povedou k podpoře funkcí ekosystému se zachováním široké škály současných hodnot. Konkrétní kroky, které umožní dosažení optimálního stavu předmětů ochrany, byly ponechány v plném rozsahu na odborných znalostech a praktických zku-

šenostech rybářů s fungováním jednotlivých rybníků. Vzhledem ke specifickým odborným znalostem a dovednostem obou stran se tento postup zdá být výhodný. Zda tomu tak je, ukáže praxe.

Nastalé změny a co přinesly

Jen minimální omezení oproti předchozímu stavu bude znamenat změna hranice. Nově přičleňované území je buď již nyní chráněným územím (PR Rezavka), nebo se jeho využívání nebude výrazněji omezovat. To platí zejména pro ornou půdu, která je řazena převážně do III. zóny ochrany. Naopak díky vyjmutí řady zastavěných ploch je nové vymezení pro mnohé zjednodušením. Novinkou je jednoznačné vymezení hranic působnosti AOPK ČR, v kompetenci jsou aktivity skutečně jen uvnitř hranic chráněného území.

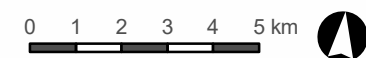
Významnější, a to zejména pro zemědělské hospodáře, je změna zonace a bližších ochranných podmínek. Jde především o omezení hospodaření v I. a II. zóně, konkrétně o zákaz používání intenzivních technologií a omezení hnojení. V Poodří se týká nejvíce mulčování rozlehlých luk a vyvážení kejdy. Vznikne-li vlastníkem tímto omezením újma, má právo u státu uplatnit nárok na její finanční náhradu.

Podstatná část výkonu státní správy na území CHKO Poodří souvisí se stavebními záměry v zastavěném území obcí. Zástavba je převážně koncentrována ve IV. zóně s nejmínějším režimem ochrany, činnost AOPK ČR je nejčastěji omezena na vydávání sdělení či stanovisek, složitější správní úkony jsou prováděny jen omezeně.

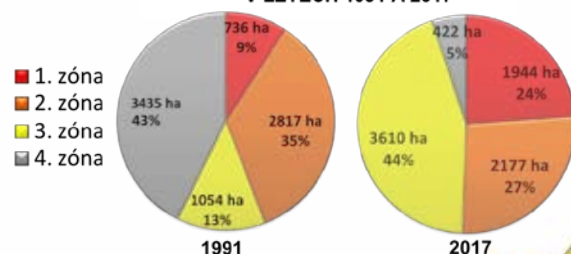
Segmenty zástavby, které si do značné míry zachovávají tradiční ráz, budou nově součástí III. zóny ochrany. Jedná se o okrajové partie obcí na pomezí zastavěného území a volné krajiny, které jako celek vytvářejí mimořádnou kulturní dominantu a hodnotný prvek krajiny s funkčními pohledovými vazbami do nezastavěné nivy Odry.

Pokud jde o návštěvníky CHKO Poodří a veřejnost, změny pocítí jen výjimečně. V reakci na aktuální trendy jsou nově regulovány vyhlídkové lety a provozování dronů, v souvislosti s rozvojem cykloturistiky je souhlas AOPK ČR vyžadován ke zřizování cyklotras. Naprostá většina běžných činností, jako je vstupování mimo stezky, pouštění psů, rozdělování ohňů, táboření, rybolov apod. zůstává regulována v míře stejné jako dosud.

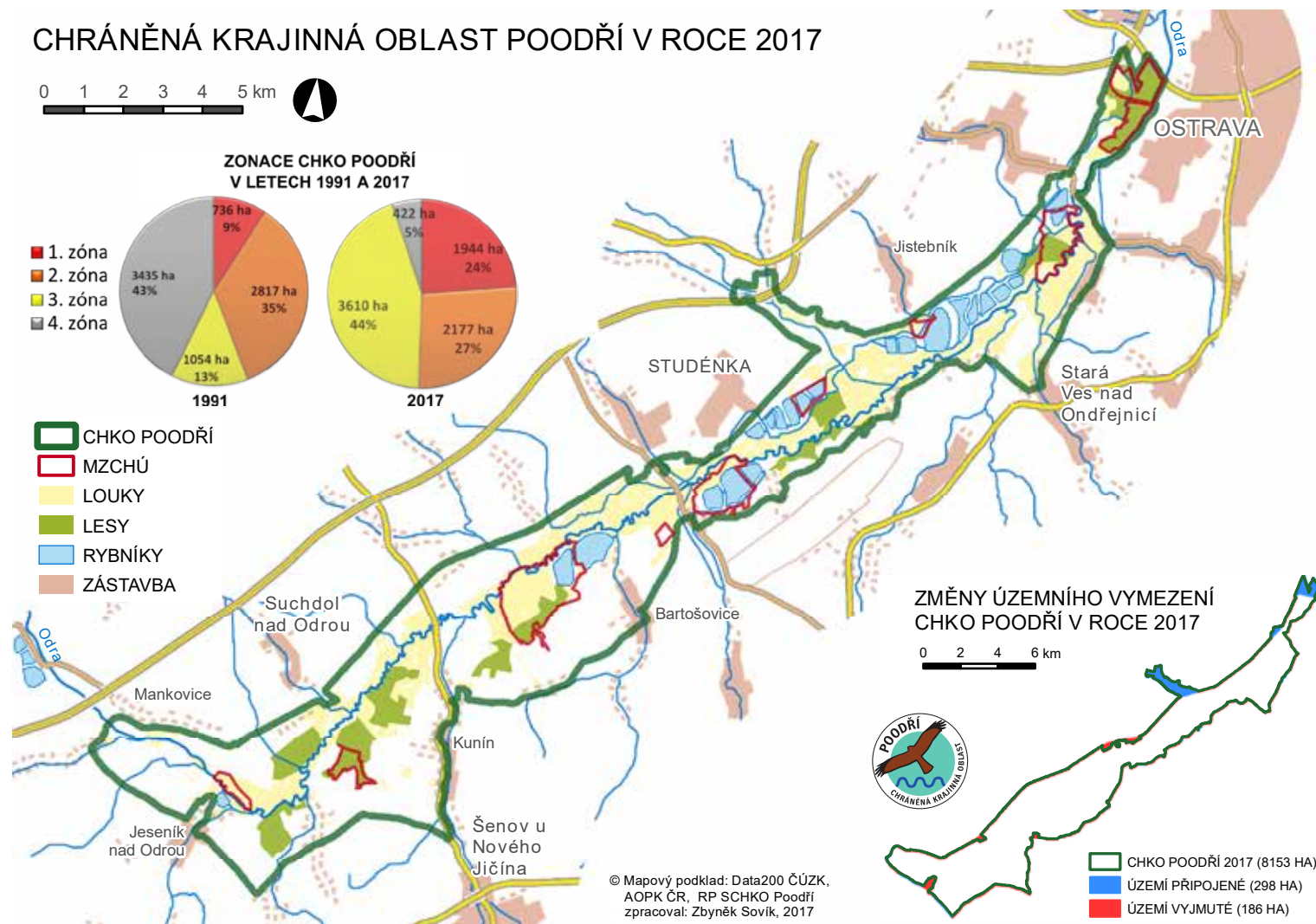
CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST POODŘÍ V ROCE 2017

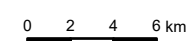
ZONACE CHKO POODŘÍ V LETECH 1991 A 2017

- █ CHKO POODŘÍ
- █ MZCHÚ
- █ LOUKY
- █ LESY
- █ RYBNÍKY
- █ ZÁSTAVBA

ZMĚNY ÚZEMNÍHO VYMEZENÍ CHKO POODŘÍ V ROCE 2017

- █ CHKO POODŘÍ 2017 (8153 HA)
- █ ÚZEMÍ PŘIPOJENÉ (298 HA)
- █ ÚZEMÍ VYJMUTÉ (186 HA)

© Mapový podklad: Data200 ČÚZK, AOPK ČR, RP SCHKO Poodří zpracoval: Zbyněk Sovík, 2017

Mapa změn územního vymezení CHKO Poodří v roce 2017. Zpracoval Zbyněk Sovík

Na sloupech elektrického vedení stále hynou desetitisíce dravců

Václav Hlaváč, Vlasta Škorpíková, Zbyněk Janoška

Již od osmdesátých let minulého století se organizace ochrany přírody zabývají problémem úrazů ptáků elektrickým proudem na linkách vysokého napětí. I přes vynaložené úsilí však počty zraněných a usmrčených ptáků dosud významněji neklesají. Historie řešení tohoto problému včetně

dosud používaných metod zabezpečování sloupů byla v časopise Ochrana přírody již popsána (Hlaváč, Neuwirthová, Koubová, 2012). Poznatky minulých let ukazují, že hlavní překážkou při omezování počtu úrazů ptáků je absence systematického terénního monitoringu.

Stále totiž chybí údaje nejen o tom, které typy konstrukcí způsobují nejvyšší mortalitu, ale i o tom, jak účinné jsou ve skutečnosti prvky instalované k ochraně ptáků. Odhadnout bezpečnost jednotlivých řešení jen z technických parametrů je totiž značně problematické – obtížné je ověřit například kvalitu a životnost použitých materiálů, komplikované je ale také odhadnout a zohlednit chování širokého spektra ptáků, kteří na sloupy dosedají. Jde o druhy od velikosti poštolky až po orly či čápy, kteří na sloupy nejen usedají, ale často zde i konzumují potravu, kájejí, páří se, účastní se šarvátek, někdy se i pokoušejí stavět hnízda atd., to vše za různých klimatických podmínek, za deště, bočního větru apod.

Nový projekt monitoringu

Zkušenosti ukázaly, že jedinou možností, jak získat objektivní údaje o (ne)bezpečnosti ochranných prvků, je systematický monitoring linek vysokého napětí. AOPK ČR proto připravila projekt z EHP fondů, s cílem získat maximum údajů o mortalitě ptáků na linkách vysokého napětí. Projekt byl součástí úkolu „Komplexní přístup k ochraně fauny terestrických ekosystémů před fragmentací krajiny v ČR“ a jeho realizace proběhla v letech 2015 a 2016. V první fázi byla zpracována podrobná metodika monitoringu včetně výběru oblastí, kam bude terénní úsilí zacíleno. Dále bylo nutné vytvořit

tým spolehlivých spolupracovníků a provést jejich proškolení.

Terénní práce byly zahájeny v srpnu 2015 a trvaly do dubna 2016. V této době 22 terénních pracovníků prověřilo celkem 6 429 km linek vysokého napětí, na kterých zkontrolovalo 76 432 sloupů. Každý sloup byl popsán v elektronickém formuláři tak, aby bylo možné statistické vyhodnocení. Znamenány byly zejména souřadnice, typ sloupu (průběžný, rohový, odbočovací, koncový), materiál sloupu (dřevo, beton, železo), typ konzoly, typ izolátorů (podpěrné, závěsné, tahové), přítomnost zabezpečení proti úrazům ptáků a jeho stav (ochranné prvky bývají často poškozené či špatně

Odbočovací nebo rohové příhradové sloupy patří k nejnebezpečnějším konstrukcím. Foto Václav Hlaváč

Jedním sloupem s nulovou mortalitou je typ Pařát III v přímém úseku, s bidlem umožňujícím bezpečné dosedání ptáků. Foto Václav Hlaváč